

УДК.725.8.

М.В. Сіверс

ОСНОВИ ПРОЕКТУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ ПРИКЛАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОСЛАВНИХ САКРАЛЬНИХ ПЛОЩ УКРАЇНИ

Сучасний стан архітектури України загалом і зокрема сакральної архітектури, розвиток міської інфраструктури, зміни транспортної мережі і насиченості автомобілів на міських вулицях диктують необхідність комплексного рішення просторової організації міст України і їх окремих елементів, серед яких сакральні площі займають одне з головних місць. Київ серед таких міст постає чи не найпершим. Архітектурний простір як живий організм, що розвивається, у системі центра історично сформованого міста припускає облік ряду факторів, що впливають на його зміну в часі. Серед цих факторів, з одного боку, може бути названий ряд "зовнішніх" стосовно архітектурного процесу — історичне оточення (сфера становлення), соціальні, економічні, інфраструктурні, природні (географічні), естетичні [1]. З іншого боку, це фактори внутрішні - модернізація процесу проектування, потреба суспільства в поліпшенні середовища життєдіяльності, наявність замовлення на сучасну архітектурну форму, функціонуально-планувальні, транспортні і технічні фактори. Сума цих факторів у тім чи іншому ступені пропонує архітектору знайти баланс між вимогами суспільства до архітектурної форми і вимогами замовника до її просторової і матеріальної організації. З цього погляду всяка зміна в міському середовищі за допомогою нового будівництва є актом реконструкції, оскільки всяка нова форма, запропонована архітектором, - є процес зрівноваження старого світогляду з новим, що зароджується як нова концепція. Особливо це має значення на терені таких важливих питань, як сакральне будівництво, формування і реконструкція його окремих елементів.

Сьогодні багато вчених приділяють увагу питанням православної сакральної архітектури. З'явилися нормативні документи, що стосуються проектування сакральної архітектури та вимог до неї з погляду різних релігійних конфесій [2]. Методика реконструкції архітектурної спадщини подана в роботах Є.Проніна, О.І. Пруцина, Ю.В. Ранінського, де велика увага приділяється питанням містобудування. Проблеми реконструкції, їх аналіз досліджені Л.В. Андреевим, М.М. Андросовим, А.А. Давидовою, В.К. Косточкіним, В.Н. Кутуковим, В.А. Лавровим, Є.В. Михайловським, Ю.В. Ранінським, О.А. Швидковським. Питаннями методики реконструкції пам'яток архітектури і містобудування присвячені праці І.Е. Грабаря, С.Н. Давидова, М.А. Ільїна, В.А. Лаврова, П.Н. Максимова, Є.В. Михайловського [3]. Серед багатьох праць, що присвячені темі сакральної архітектури, особливо потрібно

відзначити роботи К.М. Афанас'єва, В.І. Балдіна, Є.Є. Водзинського, В.В. Куцевича, В.І. Соченка, І. Фоміна, Б. Черкеса, М.Б. Яціва. Зараз проводиться також багато комплексних робіт стосовно збереження, реконструкції архітектурної спадщини і створення нової храмової архітектури. Але досі не має чіткої комплексної програми, щодо реконструкції і формування православних сакральних площ. Тому необхідно розробити рекомендації щодо подальшого розвитку існуючих площ і створення нових у містах України, особливо найзначніших, як осередків політичного і культурного життя країни.

До методики проектування сакральних площ на сучасному етапі потрібно віднести вирішення певних завдань — формування теоретичних підходів до реконструкції сакральних площ з погляду історичних концепцій подібної реконструкції, виявлення цих теоретичних напрямів в практичних рішеннях, вияв основних законодавчих норм щодо реконструкції і нового будівництва, шляхів вирішення комплексних питань ревалоризації сакральних площ в залежності від типу міста і його структурних елементів, визначення сучасних методів і прийомів реконструкції сакральних площ в історичній забудові міста, а також в умовах нового будівництва, формулювання композиційно-художніх прийомів як засобів гармонійного образу сакральних площ. Окрім того методика проектування включає, насамперед, розуміння канонів і догматів православної літургії, особливості символіки православ'я, традиції яких історично мають безпосередній вплив на сакральну архітектуру в цілому і архітектуру сакральних площ зокрема.

Концепція сучасного розвитку архітектури сакральних площ виступає як декларація, щодо процесу реконструкції середовища і може пояснюватись двояким образом: або це тактовне і дбайливе відношення до середовища, або - навмисна модернізація цього середовища. В обох випадках творчий підхід архітектора повинний служити, з одного боку, справі розвитку історичних територій у напрямку поліпшення середовища життєдіяльності, з іншого боку, процесу розвитку міста від провінційного - до європейського, столичного. У першому випадку мова йде про збереження старого масштабу забудови, у другому - про завдання нового масштабу, створення нових просторових орієнтирів, де собор слугує головною домінантою сакрального простору. У відношенні столиці нашої країни - Києва загострення обох тенденцій реконструкції повинне бути визнане майже критичним. Якщо в інших містах муніципальна влада всіляко заохочує сучасний професійний підхід до роботи із середовищем, допускаючи зміну масштабу забудови, якщо в західних регіонах України рішення питань стилю, форм, співвідношення архітектурних мас у центральних історичних районах здійснюється в напрямку модернізованому, то в столиці відношення до середовища, з яким працює архітектор, не тільки

хворобливе з боку пам'яткоохоронних органів, але і найчастіше приводить до стагнації просторового розвитку міста в цілому. У той же час православні сакральні площі, що мають певні історичні особливості розвитку в залежності від регіону країни, вимагають відповідності певним потребам внутрішніх зв'язків. Особливості функціонально-планувальних зв'язків сакральних площ насамперед включають: створення багатофункціонального, гнучкого і масштабного людині середовища (інтеграція функції храму, обслуговування, рекреацій з метою зручності сприйняття і скорочення витрат часу), суспільне обслуговування, транспортні і пішохідні зони, трудові зв'язки, композиційні зв'язки, психологічні зв'язки. Сакральну площу, окрім того, необхідно розвивати як поліфункціональну систему, яка має функції - управління, громадську, ділову, культурно-освітню й культурно-видовищну, громадське харчування, побутове й комунальне обслуговування, зв'язки, транспорт, відпочинок, туризм. До складу площі можуть входити функціональні об'єкти науково-виробничої діяльності, охорони здоров'я, за винятком лікарень, диспансерів та інших установ, які потребують розміщення в окремих зонах [4].

У системі православної сакральної площі, виходячи з її функціональної структури, у зонах концентрації установ відповідних функцій доцільно формувати громадські комплекси моно-або поліфункціонального профілю. Найважливіші в архітектурно-планувальному відношенні монофункціональні комплекси формуються важливими установами і відповідними будинками і спорудами. До них належать: адміністративні (державні, обласні, міські) комплекси, значні ділові, інформаційні, культурно-освітні, видовищні, меморіальні, торговельні та ін. Їх можна розміщувати у межах площі чи біля неї, де потім насичувати супутніми функціями. Поліфункціональні комплекси (центри) доцільно формувати діловими, культурно-видовищними установами і розміщувати як у центральному ядрі, контактній до нього зоні на в'їздах на площу. З точки зору історичних традицій, потрібно згадати, що сакральні площі були одними з головних площ міста. На них проходили усілякі збори, урочистості, а від того сакральна площа повинна відповідати вимогам діючих норм щодо кількості населення, санітарних норм і т. ін. [5]. При формуванні соборної площі істотне значення має поняття оптимального розміру цієї площі її співмасштабності місту. Це припускає й облік чисельності населення, і таке планування і забудову, при яких сполучаються кращі якості основних (широка мережа культурно-побутового й інших видів обслуговування) і малих (чистота повітряного басейну, близькість до місця роботи, до природи) функцій, при яких для спорудження площі потрібно відносно менша (у розрахунку на одного жителя) кількість матеріальних ресурсів і коштів. Поняття оптимального розміру відноситься і до групи функціональних взаємозв'язків. Оптимальний

розмір площі не є постійною величиною і залежить від технічного прогресу і рівня технічного розвитку, в тому числі транспорту. Залежно від розмірів і планувальної організації сакральної площі треба у її межах створювати систему взаємозв'язаних просторів з виділенням основної площі, навколишніх вулиць, пішохідних вулиць і зон. При визначенні розміру соборної площі треба враховувати кількість населення, адміністративне значення, масштаби територіального розвитку міста, місцеві містобудівні й природні умови. Для визначення площі також слід орієнтуватися на питомий показник $5 \text{ м}^2/\text{люд}$, виходячи із перспективної кількості населення міста [6]. Щодо малих форм на площі, які можуть допомагати створенню гармонійності простору, необхідно враховувати - оточення монументального спорудження, його сприятливі умови видимості, припустимі межі дистанції його оптимального огляду [7].

Композиційно, необхідне виявлення видового впливу собору, як головної домінанти площі. Фактично, домінанта собору - це емоційно-оціночна характеристика всього ансамблю сакральної площі. Домінуюча роль храму повинна бути підкреслена розміщенням у просторі чи виявленням такого розміщення — геометричними характеристиками, візуальними акцентами, вирішенням прилеглої забудови. Виявлення домінанти — одна з найголовніших задач, вирішення якої сприяє цілісності та завершеності ансамблю площі. Домінанта собору відіграє ще й важливу інформаційну роль, допомагаючи людині орієнтуватися в створеному просторі сакральної площі [8].

Храм — ядро, навколо якого формується простір. Через його пропорції важливо знайти співвідношення підпорядкованих елементів. Пропорційний аналіз історичних сакральних споруд і їх оточення надали орієнтир для проведення подібного аналізу і з метою реконструкції сакральних площ чи при створенні нових сакральних просторів. Рекомендується аналізувати співвідношення основних і допоміжних елементів площі, її споруд, геометричні показники розмірів в безпосередньому відношенні до храму.

На основі розглянутої методики, розроблено проект реконструкції сакральної площі собору св. Володимира в місті Києві (рис.1). Запропонований проект ансамблю створеної площі належить до напівзамкнутої площі з максимальним розкриттям в бік ботанічного саду, що розташований навпроти. На створеній площі виділені складові: собор, меморіальна зона з монументом, забудова, яка фланкує площу з трьох сторін і парк з однієї сторони. В основі об'ємно—просторової композиції парку, що є частиною всього ансамблю площі закладені наступні принципи: простота і лаконічність планування, що підкреслюють строгість горизонтальних і вертикальних (укіс уздовж бульвару) членувань, підлеглих загальному задуму ансамблю і не відволікаючих від сприйняття мальовничих "зелених" композицій; створення мальовничих

посадок з дерев і чагарників на великих площинах партерного газону (галявинах); посадка насаджень відповідно до продуманої системи перспектив, що включає бульвар, проїзди уздовж фланкуючої житлової забудови і саму забудову; оформлення периметральних ділянок і місць відпочинку (кармани з лавами) за допомогою посадок декоративних чагарників; переважне використання низької рослинності, що забезпечує гарну видимість забудови і цілісне сприйняття ансамблю площі. Визначені основні вісі візуального сприйняття, виявлене і впроваджене пропорційне співвідношення елементів сакральної площі на основі аналізу історичного розвитку і існуючої ситуації.

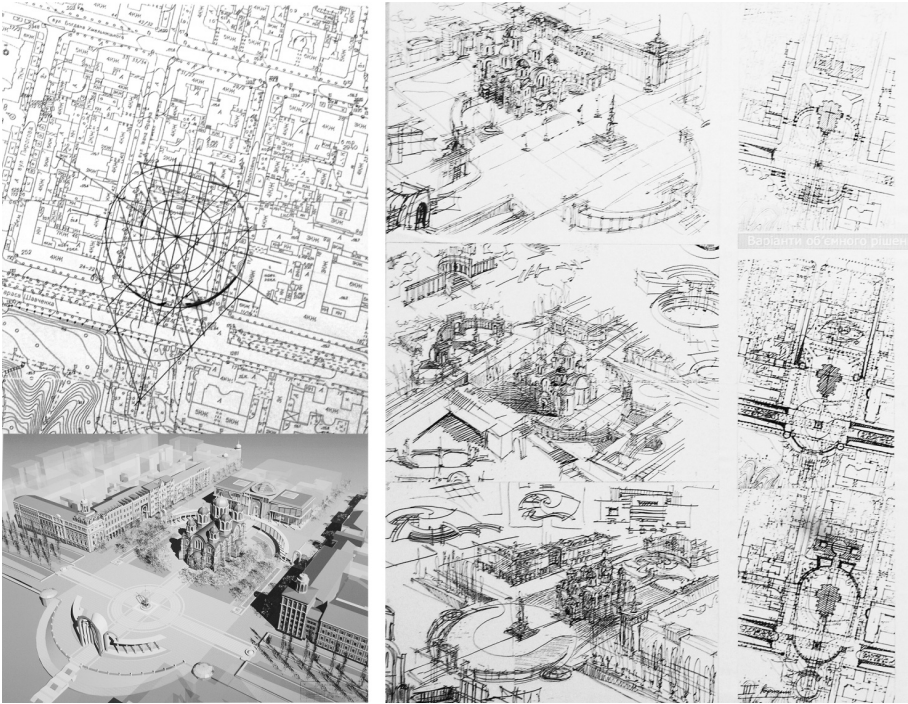

Рис. 1. — Реконструкція площі собору св. Володимира в м. Києві. Робота автора.

Література

1. Сіверс М.В. Фактори та вимоги, що впливають на формування соборних площ // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.—техн. збірник. — К., КНУБА, 2006. — Вип.16. — С. 338- 342
2. Культові будинки та споруди різних конфесій / Українська Академія

- архітектури. — К. : КиївЗНДІЕП, 2002. - С. 4- 102.
3. Черкес Б.С. Национальная идентичность в архитектуре городских центров столичных мѣст в условиях идеологической детерминации : автореф. дис.. на здобуття наук. Ступеня докт. архіт. : спец. 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» / Б.С. Черкес. — Київ, 2006. — С. 10
 4. Православные храмы: в 3 т. Пособие по проектированию и строительству (к СП 31-103-99). — М., 2003. - Т.2: Православные храмы и комплексы. — С. 12 - 222
 5. Махровская А.В. Реконструкция старых жилых районов крупных городов: На прим. Ленинграда/ А. В. Махровская. - 2-е изд., перераб. и доп.. - Л.: Стройиздат. Ленингр. отд-ние, 1986. - 351 с.: ил. — с. 112
 6. ДБН 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. — К.: Держбуд України, 2002. — С. 5 - 114
 7. Brinckmann A.E. Platz und Monument. Untersuchungen zur Geschichte und Aesthetik der Stadtbaukunst in neuerer Zeit / Brinckmann Albert Erich. - Berlin : Wasmuth, 1912. VIII, 175pp. with 49 descr. ills. — С. 28
 8. Туманик А.Г. Градостроительные ансамбли соборных площадей и архитектура кафедральных соборов в городах Омске, Томске, Красноярске, Иркутске во второй половине XIX века : дис. ... доктора архитектуры : 18.00.01 / Туманик А.Г. ; Новосиб. гос. архитектур.-худож. акад. — Новосибирск, 1996. — С. 25-112

Анотація

У статті розглянуті основи реконструкції православних сакральних площ України на сучасному етапі. Відповідно до обраної методики, запропонований приклад реконструкції на прикладі площі собору св.Володимира в м.Києві.

Ключові слова: сакральна площа, методичні рекомендації, реконструкція.

Аннотация

В статье рассмотрены основы реконструкции православных сакральных площадей Украины на современном этапе. Согласно методике, предложен пример реконструкции на примере площади собора св.Владимира в г.Киеве.

Ключевые слова: сакральная площадь, методика, реконструкция.

Annotation

In the article are considered the bases of reconstruction of the orthodox sacral areas of Ukraine at the present stage. According to a technique, is proposed the reconstruction example of the area of a cathedral of St. Vladimir in Kiev.

Keywords: the sacral area, a technique, reconstruction.